

УДК 87'37

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/36-3-19>

Яна СНІСАРЕНКО,

orcid.org/0000-0001-5438-6170

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики
факультету іноземних мов

Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
(Кропивницький, Україна) yanasnis@gmail.com

Олеся МІНЕНКО,

orcid.org/0000-0001-8981-3726

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля
Національного університету цивільного захисту України
(Черкаси, Україна) alesyafoxy@rambler.ru

КОНТРАСТИВНИЙ АНАЛІЗ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «ПОЛІТИКА» У СКЛАДІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ЛЕКСИКИ НЕСПОРІДНЕНИХ МОВ

У статті проаналізовано основні структурні елементи лексико-семантичного поля «Політика» у складі суспільно-політичної лексики неспоріднених української та англійської мов. На сучасному етапі розвитку мовознавства особливу актуальність становить вивчення системних відношень у лексиці. Одним із основних завдань лінгвістики є вивчення словникового складу мови в різних аспектах. Системний підхід до вивчення лексичного складу мови має місце при вивченні лексико-семантичних полів, тематичних і лексико-семантичних груп.

Лексичний склад мови досить активно реагує на зміни, які мають місце за межами мовної реальності, хоча всередині цієї підсистеми є такі підсистеми, які піддаються серйозним змінам у визначені періоди суспільно-політичного життя. До складу таких підсистем входить суспільно-політична лексика, вивчення якої є складним завданням.

Найбільший інтерес для лінгвістів при вивченні суспільно-політичної лексики викликають проблеми її становлення та збагачення у певний історичний період. Семантичні процеси, що виникають у цій групі лексики, менш досліджені, хоча вивчення закономірностей семантичних модифікацій лексичних одиниць у процесі їхнього функціонування належить до кола актуальних проблем лінгвістики, оскільки дозволяє простежити тенденції та способи розвитку семантики слова.

Для дослідження суспільно-політичної лексики важливим є визначення структурного характеру організації лексики. За семантичним критерієм суспільно-політична лексика поділяється на лексико-семантичні поля. Кількість полів може бути різною залежно від того, як розглядати суспільно-політичну лексику – у ширшому чи вузькому розуміннях.

Метою статті є дослідження системно-структурної організації лексико-семантичного поля «Політика» у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов, аналіз складників цього лексико-семантичного поля.

Провівши аналіз структурно-семантичного складу лексико-семантичного поля «Політика», видно, що в англійській мові воно представлене більшою кількістю лексичних одиниць. Це пояснюється тим, що політична система Великобританії є більш стабільною порівняно з Україною, тому і лексичні одиниці носять більш стійкий характер. Крім того, Великобританія має більше економічних та політичних контактів з іншими країнами світу, ніж Україна, що пояснює наявність у лексичному складі її політичної системи велику кількість запозичених лексичних одиниць.

Ключові слова: лексико-семантичне поле, мікрополе, лексико-семантична група, політика, суспільно-політична лексика.

Yana SNISARENKO,

orcid.org/0000-0001-5438-6170

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Translation, Applied and General Linguistics
of the Faculty of Foreign Languages
Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
(Kropyvnytskyi, Ukraine) yanasnis@gmail.com

Olesya MINENKO,

orcid.org/0000-0001-8981-3726

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Foreign Languages
Cherkasy Institute of Fire Safety named after Chornobyl Heroes
of National University of Civil Defence of Ukraine
(Cherkasy, Ukraine) alesyafoxy@rambler.ru

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF LEXICAL-SEMANTIC FIELD “POLITICS” WITHIN SOCIO-POLITICAL LEXIS OF NON-RELATED LANGUAGES

The article deals with the analysis of the structural elements of the lexico-semantic field “Politics” within socio-political lexis of the English and Ukrainian languages. In modern period of development of linguistics the process of learning the systematic relations in lexis has special importance. Learning the vocabulary of the language in different aspects is one of the main tasks of linguistics. The systematic approach to the learning of the vocabulary takes place during studying the lexico-semantic fields, thematic and lexico-semantic groups.

Vocabulary of the language reacts actively to the changes that take place outside the lingual reality though there are some subsystems within this subsystem which undergo serious changes during concrete periods of socio-political life. Socio-political lexis is a part of such subsystem. While studying socio-political lexis the greatest interest for the linguists causes the problems of its becoming and enriching in certain historical period.

The semantic processes that take place within this group of lexis are less investigated, though the studying of the semantic changes of lexical units in the process of their functioning belongs to the sphere of actual problems, because it allows to analyze the tendencies and ways of development of the semantic of the word.

The defining of the structural character of organization of lexis is important for the investigation of socio-political lexis. According to the semantic criterion socio-political lexis is divided into lexico-semantic fields. The number of fields can be different. It depends on the way how to analyze socio-political lexis – in wider or in more narrow meaning.

The aim of the article is to investigate the structural and systematic organization of the lexical-semantic field “Politics” within socio-political lexis of the Ukrainian and English languages and to analyze the structural components of the following lexical-semantic field.

Having conducted the analysis of the structural and semantic field “Politics” we can state that in the English language it is represented by the greater amount of lexical units. It can be explained by the fact that the political system of Great Britain is more stable in comparison with Ukraine, that's why lexical units have more stable character. Besides, Great Britain has more economic and political contacts with others countries of the world than Ukraine has. It explains the presence of the greater number of borrowings within its political lexis.

Key words: *lexical-semantic field, microfield, lexical-semantic group, politics, socio-political lexis.*

Постановка проблеми. Вивчення словникового складу мови в різних аспектах є одним із головних завдань лінгвістики. Особливу актуальність на сучасному етапі розвитку мовознавства становить дослідження системних відношень у лексиці. Системність на лексичному рівні виявляється при вивченні різного роду лексико-семантичних полів, тематичних і лексико-семантичних груп.

Хоча лексична система мови порівняно з іншими мовними рівнями реагує на зміни, які відбуваються поза межами мовної дійсності, в середині цієї системи є відносно стабільні підсистеми, що практично залишаються незмінними протягом століть, а також є такі підсистеми, які піддаються кардинальним змінам у визначені періоди суспільно-політичного життя (революції, соціальні потрясіння). До складу останніх підсистем входить і суспільно-політична лексика.

Аналіз досліджень. Вивчення суспільно-політичної лексики – складне та відповідальне завдання. Проблемами дослідження поняття «суспільно-політична лексика» займалися відомі

мовознавці В. І. Акімова, А. С. Белая, А. А. Бурячок, Н. К. Гарбовський, Л. О. Жданова, С. Г. Капралова, Т. Б. Крючкова, І. Ф. Протченко.

При вивченні суспільно-політичної лексики увага лінгвістів концентрується на проблемах її становлення та збагачення в певний історичний період. Семантичні процеси, які виникають у цій групі лексики, менш досліджені, хоча вивчення закономірностей семантичних модифікацій лексичних одиниць у процесі їхнього функціонування належить до кола актуальних проблем лінгвістики, оскільки дозволяє простежити тенденції та способи розвитку семантики слова.

Для дослідження суспільно-політичної лексики принципово важливим є визнання структурного характеру організації лексики. Суспільно-політична лексика, структуруючись за семантичним критерієм, поділяється на лексико-семантичні поля. Кількість полів може бути різною залежно від того, як розглядати суспільно-політичну лексику – у ширшому чи вузкому розумінні (Ошеева, 2004: 14).

Проаналізувавши досвід попередників у вивченні суспільно-політичної лексики та узагальнивши різні класифікації цього лексичного масиву, ми виділяємо чотири лексико-семантичні поля, які, на наш погляд, є найбільш оптимальними при розгляді вказаної частини лексичної системи, оскільки охоплюють основні сфери життя та діяльності суспільства: «Суспільство. Держава», «Політика», «Економіка», «Право».

Мета статті – розглянути системно-структурну організацію лексико-семантичного поля «Політика» у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов, охарактеризувати складники цього лексико-семантичного поля.

Виклад основного матеріалу. У цьому випадку логічно було б зупинитися на визначенні самого явища «політика». Існує безліч дефініцій цього поняття. Розглянемо деякі з них: «політика – це діяльність людей, спрямована на управління людьми, скерування їх на здійснення тих чи інших цілей; діяльність керівних структур з метою гармонізації (узгодження) протилежних інтересів різних людей, соціальних спільнот, організацій посередництвом влади» (Халипов, 1995: 47–48).

Політика – «державні та суспільні справи, сфера діяльності, пов'язана з відношеннями між класами, націями та іншими соціальними групами, ядром якої є проблема завоювання, утримання та використання державної влади; участь у справах держави, визначення форм, завдань, змісту її діяльності» (СЭС, 1988: 1030).

Оксфордський словник англійської мови дає таке тлумачення поняття «політика» – “activities associated with government: the theory and practice of government, especially the activities associated with governing, with obtaining legislative or executive power, or with forming and running organizations connected with government” (OALD, 2008: 1166).

Як видно із наведених вище визначень, тлумачення поняття «політика» відрізняються один від одного, але не досить принципово. У кожному з них присутні деякі константи: влада як найважливіше явище політики, організація та інститути, в яких матеріалізується влада (найважливішим із них є держава), діяльність, оскільки політика – це насамперед процес, який передбачає підготовку, прийняття та практичну реалізацію якихось суспільно-важливих рішень.

На нашу думку, усі необхідні змістові компоненти поняття «політика» містяться у дефініції «Нового тлумачного словника української мови» 2008 року, на яку ми будемо спиратися надалі у нашій роботі. Таким чином, *політика* – цілі й завдання, що ставлять суспільні класи у боротьбі

за свої інтереси; методи і засоби досягнення цих цілей і завдань; загальний напрям, характер діяльності держави, певного класу або політичної партії; події і питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя (Яременко, 2008: Т. 2, 777).

Істотною ознакою політики є сукупна діяльність її суб'єктів, завдяки якій забезпечується функціонування та розвиток політичної системи, правової (правові норми як регулятори суспільного життя), економіки (власність), духовної сфери (формування цінностей, відтворення особистості, адекватної цим цінностям). Політичний процес охоплює різні види політичної діяльності (політичну участь і політичне функціонування) у рамках політичної системи.

Найбільш яскраво політична діяльність у структурі лексико-семантичного поля «Політика» представлена лексемами, що входять до складу мікрополя «Лексика на позначення політем діяльності». Політеми – лексичні одиниці на позначення діяльності у сфері відношень між суб'єктами політики з питань функціонування політичної влади. Центральною, найбільш загальною за значенням у складі цієї підгрупи є лексема «політика»: *блокування, дебати, диктат, лобіювання, саботаж; to block, blockade, bluff, boycott, to debate*. Щодо кількісного наповнення мікрополя «Лексика на позначення політем діяльності», то в українській мові таке мікрополе налічує 170 лексичних одиниць, тоді як в англійській мові воно представлене 118 лексичними одиницями. Це пояснює той факт, що політична діяльність України має більш комплексний характер і більшу кількість номінацій.

У політиці головним питанням є питання влади. Влада в широкому значенні визначається як «право керувати державою, політичне панування, владування, всевладдя» (Яременко, 2008: Т. 1, 356). Але нас цікавить влада не в широкому значенні, а саме як політична влада, тобто влада з точки зору її дії, як політичне управління.

Влада – це засіб здійснення політики. Слід зазначити, що політична влада існує тільки в межах відповідних ідей. Там, де немає спільної політичної ідеї, там немає і політичної влади (Ошеєва, 2004: 27). Таким чином, спостерігається логічний зв'язок поняття «влада» із поняттям «ідеологія», яку ми, вслід за С. А. Ветровим, розуміємо як «систему політичних поглядів, що пояснює силам, діючим у політиці, спільну картину світу, цінності, які лежать в основі дій, вказує на засоби, які забезпечують реалізацію цих цінностей, а також дає спільні директиви дій» (Ветров, 2000: 196).

Політико-ідеологічна лексика представлена мікрополем «Лексика на позначення ідеологем

суспільно-політичної сфери», яке до свого складу включає дві лексико-семантичні групи: «Політико-ідеологічна концептуальна лексика» та «Політико-філософська лексика». У кількісному відношенні лексико-семантична група «Політико-ідеологічна концептуальна лексика» в українській та англійській мовах представлена рівною кількістю лексичних одиниць і налічує по 73 визначення поняття: *неолібералізм, неофашизм, панславізм, соціалізм, фашизм, фемінізм; neutralism, objectivism, racism, radicalism, reformism, vandalism*.

Щодо характеристики лексико-семантичної групи «Політико-філософська лексика», то в англійській мові вона налічує більшу кількість лексичних одиниць (91) порівняно з українською мовою (71): *довіра, життя, ідеал політичний, рівність соціальна, свідомість політична, цінності політичні, цивільна культура; aftermath, background, base, belief, confidence, dignity, eligibility, fidelity, freedom*. Проаналізувавши зміст лексичних одиниць, що входять до складу цієї лексико-семантичної групи, ми бачимо, що політико-філософська лексика англійської мови представлена лексичними одиницями, які надають певну характеристику станів політичних діячів: *identity, ineligible, inequality, initiative, instability*, тоді як така група лексики в українській мові зосереджується навколо національних питань: *національний режим, національна свідомість, національне самовизнання*.

Важливим елементом при здобутті політичної влади є виборча кампанія. У нашому дослідженні лексика на позначення виборчої боротьби представлена мікрополем «Лексика на позначення політем виборчих кампаній», яке поділяється на три лексико-семантичні групи. Перша з них – «Лексеми на позначення періоду передвиборчої боротьби» – представлена лексичними одиницями, які виражають засоби, спрямовані на здобуття перемоги на виборах. В українській мові ця лексико-семантична група налічує 45 лексичних одиниць: *авантюра, балотувати, вибирати, голосувати, кумулятивне голосування, послідовне голосування*; тоді як вказана вище лексико-семантична група англійської мови налічує 38 лексичних одиниць: *Additional Member System, to adopt, to ballot, bill, campaign, caucus, conciliation*.

Лексико-семантична група «Лексеми, що відносяться до агітаційно-пропагандистської діяльності» в українській та англійській мовах становить приблизно однакову кількість лексичних одиниць. В українській мові ця лексико-семантична група представлена 25 найменуваннями, що позначають

агітаційно-пропагандистську діяльність. Здебільшого це складені сполучення слів, що набувають у процесі функціонування характеру штампів, близьких до фразеологізмів: *агітація, піар, політичний прогноз, прокламація, пропаганда, стратегія і тактика у політиці*. Ця лексико-семантична група англійської мови налічує 28 лексичних одиниць, які відображають важливий процес здобуття політичної влади – агітаційну діяльність: *to agitate, agitation, to broadcast, brochure, manifest, PR, program, propaganda, to propagate*.

У межах мікрополя «Лексика на позначення політем виборчих кампаній» ми виділяємо лексико-семантичну групу «Назви об'єктів та суб'єктів виборчих кампаній». За чисельною кількістю лексичних одиниць у межах цієї лексико-семантичної групи англійська мова знову перевищує українську і налічує 21 лексичну одиницю: *adherent, agitator, booster, electioneer, elective, electorate, inaugural, voter*; тоді як українська мова – 18 найменувань: *виборець, виборча комісія, виконавець, електорат, кандидат, кворум, мажоритарна виборча система*.

Порівнявши співвідношення лексичних одиниць, що відносяться до мікрополя «Лексика на позначення політем виборчих кампаній», ми бачимо, що англійська мова налічує більшу кількість лексичного матеріалу, що, на наш погляд, пояснюється більшою лексичною базою англійської мови і може нівелюватися у нашому випадку співвідносними відсотками у досліджуваних мовах.

Жодна діяльність не можлива без участі людини. Винятком не стала і політична діяльність, де людина виступає об'єктом та суб'єктом цієї сфери життя. Відповідно у структурному складі лексико-семантичного поля «Політика» ми виділяємо мікрополя «Лексеми на позначення безпосередніх суб'єктів політики» та «Назви вторинних суб'єктів політики», які поділяються на відповідні лексико-семантичні групи. Так, лексико-семантична група «Лексика на позначення виконавчорозпорядчих органів державного апарату» до свого складу включає найменування специфічних інститутів здійснення влади або впливу на неї для захисту інтересів соціальних груп. В українській мові ця група налічує 48 лексичних одиниць: *апарат державний, Верховна Рада України, державна адміністрація, Кабінет Міністрів, комітет, міністерство, округ, парламент, політичний апарат, Рада, уряд*; тоді як в англійській мові вона представлена 31 найменуванням інститутів здійснення влади: *administration, bureau, Cabinet Minister, capitol, department, government, ministry, parliament, Seat, Senate*.

Лексико-семантична група «Назви представників владних структур» складається із суто понятійних найменувань представників виконавчих (*віце-президент, правитель, президент, прем'єр-міністр, міністр, регент; bishop, chieftain, commander-in-chief, governor, king, lord, minister, monarch, The President*) та адміністративних (*аналітик, депутат, консультант, мер, парламентар, намісник, спікер, чиновник; constable, deputy, ditrectorate, directorship, earl, ombudsman, procurator, speaker etc.*) структур, а також конотованих найменувань, що виражають ціннісний аспект значення мовних виражень (*бос, бюрократ, олигарх, тиран, узурпатор, чиновник; administrator, autocrat, bureaucrat, burgomaster, dictator, eurocrat, tyrant*) і найменувань зі збірним значенням або семантикою сукупності (*бюрократія, верхівка держави, номенклатура; authority, directorate*).

За кількісним складом вказана лексико-семантична група англійської мови становить 68 лексичних одиниць, тоді як в українській мові вона налічує 51 позначення представників владних структур. Це можна пояснити тим, що англійська мова включає такі слова, які не мають українських відповідників: *king, lord, earl, monarch*. Наявність таких семантичних лакун вказує на чіткі відмінності у політичному устрої Великобританії та України.

Мікрополе «Назви вторинних суб'єктів політики» представлене трьома лексико-семантичними групами, які дають конкретну характеристику суб'єктам політики за характером діяльності та за партійною приналежністю. Так, лексико-семантична група «Назви політичних організацій, об'єднань» в українській мові налічує 45 лексичних одиниць: *альянс, блок, ієрархія, коаліція, крило, ліга, народний фронт, політична організа-*

ція, партія, сила, угруповання, тоді як до складу цієї лексико-семантичної групи англійської мови входить 59 понять: *agency, alignment, alliance, bloc, clan, coalition, committee, party, team*.

Лексико-семантична група «Назви суб'єктів політики за характером і способами діяльності» включає до свого складу 57 лексичних одиниць української мови: *анархіст, екстреміст, інтервент, маніфестант, окупант, опонент*; та 79 позначень понять в англійській мові: *absolutionist, activist, aggressor, antagonist, conformist, dissident*.

Кількісний склад лексико-семантичної групи «Назви суб'єктів політики за партійною належністю або прихильністю до певної ідеології» в українській мові представлений 25 лексичними одиницями: *ідеолог, народник, нові ліві, популяри, поступовець*; поряд із цим вказана вище лексико-семантична група англійської мови нараховує 50 лексем: *anarchist, conservative, democrat, federalist, laborist*.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши структурно-семантичний склад лексико-семантичного поля «Політика», ми бачимо, що в англійській мові воно представлене більшою кількістю лексичних одиниць. Це можна пояснити тим, що політична система Великобританії є більш стабільною порівняно з Україною, тому і лексичні одиниці носять більш стійкий характер. Крім того, Великобританія має більше економічних і політичних контактів з іншими країнами світу, ніж Україна, що пояснює наявність у лексичному складі її політичної системи більшої кількості запозичених лексичних одиниць.

Перспективи подальших досліджень автор вбачає у виявленні типів лексико-семантичних відношень лексичних одиниць у складі суспільно-політичної лексики української та англійської мов.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ветров С. А. Идеология и ее язык. *Язык. Человек. Картина мира. Лингвоантропологические и философские очерки (на материале русского языка). Часть I.* Омск : Омск. гос. ун-т, 2000. С. 196–201.
2. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. II вид. Київ : Аконт, 2008. Т. 1. 926 с.
3. Новий тлумачний словник української мови: у трьох томах / [укл. В. Яременко, О. Сліпушко]. II вид. Київ : Аконт, 2008 Т. 2. 926 с.
4. Политологический словарь / под ред. В. Ф. Халипова. Москва : «Высшая школа», 1995. 191 с.
5. Советский энциклопедический словарь. Москва : «Советская энциклопедия», 1988. 1600 с.
6. Ошеева Ю. В. Политическая лексика и фразеология (1985-2000 гг.) : дис. канд. филол. наук: 10.02.01 / Уфа, 2004. 269 с.
7. Oxford advanced learner's dictionary. Oxford : University press, 2008. 1780 p.

REFERENCES

1. Vetrov S. A. Ideologiya i yeyo yazyk. Yazyk. Chelovek. Kartina mira. Lingvoantropologicheskiye i filosofskiyе очерки (na materialye russkogo yazika) [Ideology and its language. Language. A person. The picture of the world. Lingvoanthropological and philosophical outlines (on the basis of the Russian language)]. Chast' I. Омск : Омск. gos. un-t, 2000. P. 196–201 [in Russian].

2. Yaremenko V., Slipushko O. (2008) Novyi tлумachnyi slovnyk ukrayinskoyi movy v tryoh tomah [New explanatory dictionary of the Ukrainian language in three volumes]. II ed. Kiev : Akonit. V. 1. 926 p. [in Ukrainian].
3. Yaremenko V., Slipushko O. (2008). Novyi tлумachnyi slovnyk ukrayinskoyi movy v tryoh tomah [New explanatory dictionary of the Ukrainian language in three volumes]. II ed. Kiev : Akonit. V. 2. 926 p. [in Ukrainian].
4. Khalipov V. F. (1995). Politologicheskyi slovar [Politological dictionary]. Moscow : “Higher School”, 191 p. [in Russian].
5. Sovetskyi entsyklopedicheskyi slovar. [Soviet Encyclopedian Dictionary]. Moscow : “Soviet Encyclopedia”, 1988. 1600 p. [in Russian].
6. Osheeva Yu. V. (2004). Politicheskaya leksika i frazeologiya (1985-2000). [Political lexis and phraseology (1985-2000)] : Candidate’s thesis. Ufa [in Russian].
7. Oxford advanced learner’s dictionary. Oxford : University press, 2008. 1780 p.